

Присвячую моєму хлопчикові

ПЕРЕДМОВА

Пропонуючи вам другу книжку, де головним героєм виступає природа, я відчуваю певне каяття, а разом із цим — надію. Каяття, — бо я багато років полював на диких звірів, перш аніж збагнув, що дикі тварини створені зовсім не для того, аби ми на них полювали; чи, принаймні, не тільки для того. Стосовно ж до надії, — то сподіваюся, що написані моєю рукою рядки змусять інших людей зрозуміти: вище від полювання задоволення полягає не в тому, що ти позбавляєш тварину життя, а в тому, що ти *не забираєш* його в неї. Звісно, в цьому безкрайому світі життя невіддільне від смерті: комусь, щоби жити, треба їсти м'ясо, і смерть одних істот дарує життя іншим. Однак коли вбивають задля виживання — це одне; коли ж умертвляють задля розваги — то вже зовсім інше.

Час від часу згадую день у горах Британської Колумбії¹, коли впродовж неповних двох годин я вбив аж

¹ Британська Колумбія — провінція на заході Канади. Назву обрала англійська королева Вікторія, щоб уникнути плутанини з округом Колумбія у США. — Тут і далі — примітки автора, коли не вказано щось інше.

чотирьох ведмедів гризлі¹; й, повірте, цим анітрохи не пишаюсь. А це лише один з низки епізодів, коли я був нічим не кращий від простого вбивці. Адже стріляти у звірів лише задля того, аби потішити свою гординю — по суті, це те саме вбивство, а вбивство — один із найтяжчих гріхів. Пишучи про звірів, щиросердо намагаюся загладити бодай частину своєї провини. Крім того, мені дуже хотілося б, щоби, які я описав, приваблювали читача не лише романтичним ореолом, а й життєвою достовірністю. У сценах дикого буття, як і в людському житті, завжди можна узріти високе і нище, трагічне та смішне. Життєписи тварин аж рясніють напрочуд цікавими фактами й цілком реальними подіями, що трапились у житті справжнісіньких звірів; я вже не мав навіть найменшої потреби додавати «щось своє». У повісті «Казан» намагався показати читачам свої літа, що проминули поряд із лютими їзовими собаками Півночі. У повісті «Гризлі» я ретельно звіряв свою розповідь із фактами, що їх виявляв, коли досліджував життя тварин, про яких писав. Мусква провів зі мною літо й осінь серед Скелястих гір у Канаді. А Пупінаскуса поховано серед відрогів Файрпен-Рейндж, і в узголів'ї його поховання, як на могилі білої людини, лежить надгробний камінь. Двоє маленьких гризлі, що трапилися нам на Атабасці², таки померли. А Тор і дотепер живісінький, бо для мисливців його угіддя лежать надто далеко, —

¹ Г р и з л і — підвид бурого ведмеда, поширений здебільшого на Алясці й у західних провінціях Канади. Плечі, шия та черево цього ведмеда покриті темно-коричневим, на кінцях світлішим, волоссям, що надає його хутру сивуватого відтінку. Звідси й назва: англійське слово grizzly означає «сірий», «сивий».

² А т а б а с к а — річка та озеро в Канаді. У перекладі з мови індіанців ця назва означає «місце, де зустрічається багато вод». Є також однойменні місцевість та гірський перевал.

а в нас, коли ми полювали на цього чудового звіра, просто не піднялася рука його застрелити.

Тепер (я пишу ці рядки у липні 1916-го) знову збираюся у ті краї, де володарюють Тор і Мусква. Сподіваюсь, упізнаю Тора, коли його побачу, — адже тепер він став справжнісінькою дивовижею. Та й Мусква за два роки, що минули, перетворився з ведмежати на дорослого ведмедя. Хочеться вірити, що коли ми зустрінемося, він ще впізнає мене. Мені стає тепліше на душі, коли уявляю, що він ще не забув смак цукру; ще пам'ятає, як, бувало, тулився до мене ночами; як ми відкопували з ним коріння та збирали ягоди, — і як він залюбки борюкався з нами в таборі просто так, задля розваги. І все ж таки, попри все хороше, що було між нами, боюся, він не пробачить мені той останній день, коли ми так підступно покинули його в горах — нехай на волі, але ж самого, — та втекли світ за очі.

Джеймс Олівер Кервуд

Овосо, Мічиган, травень 1916

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Тор стояв, безмовний і незрушний, схожий на велику бурувату скелю, й озиравав власні околиці. Бачити далеко він не міг, як і будь-який гризлі, адже очам його — маленьким, широченько посадженим — бракувало гостроти. Він іще розгледів би козу чи гірського барана за півмилі від себе; однак усе, що розташовувалося далі, розчинялося в денному світлі чи у нічній пітьмі, й тут уже доводилося більше покладатися на звуки й запахи.

І саме тому, що ніс відчув щось таке, чого ще не побачили очі, Тор припинив та стояв нерухомо. Знизу, з долини, сюди долинав дивний запах, якого він іще в житті не чув. То був запах чужинця, котрий тут не жив, — і це добряче насторожувало Тора. Його тугий розум намагався збагнути, кому ж належить оцей запах, але марно. Це точно був не карібу¹ — протягом свого життя Тор у полював чимало цих оленів; не коза й не баран; той запах не належав лінькуватим угодованим гоферам², які любили ніжитися під сонечком на каменях: він з'їв їх не одну сотню і добре знав, як пахне гофер. Запах, що линув із долини, не дратував його, не наганяв страху. Він пробуджував у ньому цікавість, однак Тор не поспішав сходити донизу, аби дізнатися, що ж це там пахне. Цікавість цікавістю, та обережність — понад усе.

¹ Карібу — різновид північних оленів.

² Гофери — вид великих (довжина тіла від 9 до 35 см) гризунів, поширених у Північній Америці; він охоплює кілька десятків родів.

Та навіть маючи гостріший зір і прозираючи околиці на милю чи на дві, — навіть тоді ведмежі очі розповіли б йому не більше, ніж чутливий ніс. Тор стояв на краю невеличкого плоскогір'я; внизу, за одну восьму милі¹ попід ним розляглася долина; вгорі, на такій самій відстані, що й долина, тягнулась ущелина, якою він сюди прийшов. Те плоскогір'я, на котрому він стояв, було з акр² завбільшки і прилягало до гірського схилу, утворюючи щось на кшталт тераси, а посередині її було заглиблення, заповнене озерцем грязі, що мало в попереchnику з півсотні футів³. Тераса ця була всуціль укрита густою ніжною травою, в якій цвіли червневі квіти — гірські фіалки й острівці незабудок, диких айстр та гіацинтів. Блукаючи кам'яними гірськими стежками, Тор швидко стирав собі лапи, і тоді він приходив сюди — приймати цілющі грязьові ванни.

На схід, на захід і на північ од тераси відкривалися чудові краєвиди канадських Скелястих гір, золотаво підсвічені лагідним саявом червневого дня.

Із високих гірських круч і нижніх видоліноків, з-поміж вершин та з невеличких ярків, вимитих талою водою у м'яких породах, що простягалися від нетанучих снігів — звідусіль долинали м'яке, заколисливе жебоніння. Це була музика біжучої води. Вона безнастанно бриніла у повітрі, адже річки та річечки, струмки та зовсім крихітні струмочки, які стікали зі засніжених, сповитих хмарами вершин, ані на мить не припиняли бігу.

Окрім водяної музики, повітря було сповнене чудових ароматів. Тут, у північних горах, червень був останнім місяцем весни, а липень тільки починав тутешнє

¹ М и л я — 1609 м.

² А к р — одиниця площі, що дорівнює 4047 кв. м. Історично походить від площі землі, яку міг виорати віл за день роботи.

³ Ф у т — одиниця довжини, яка дорівнює 30,48 см.

літо, — і тепер ці два місяці неначе гостювали один в одного. Рівнини та схили буяли зеленими барвами, а в яскравій, оксамитній зелені рябіли під сонцем латки квітів: червоні, білі, пурпурові... Угодовані гофери, котрі грілися на каменях; статечні ховрашки, які стовбичили на земляних горбочках; величезні джмелі, що з гулом літали із квітки на квітку; яструби над долинами та орли над вершинами — о цій порі усе живе раділо та співало. І навіть Тор співав — по-своєму, на свій ведмежий лад. Якусь часину тому, коли гризлі хлюпався у грязьовому озерці, з його широченних грудей виривалося дивне глибоке бурчання. Не рев, не гарчання — він бурчав так щоразу, коли був задоволений. То була його пісня.

І ось тепер, з якоїсь незбагненної причини, такого чудового дня навколо нього раптом щось змінилося. Тор і досі стояв нерухомо, втягуючи ніздрями вітер. Вітер був не такий, як завжди, — і це його бентежило. Запах, який він приніс із собою, розпалював цікавість гризлі, але не збільшував його тривоги. Цей новий, іще незвіданий запах був для чутливого ведмежого носа таким самим гострим, як для язика дитини — найперша в її житті пекуча крапля бренді¹. Аж ось Тор загарчав, і те гарчання — низьке, загрозливе — пролунало розкотом віддаленої громовиці. Він був володарем цих місць, і його тугий розум підказував, що тут не має бути запахів, яких би він не знав чи не міг зрозуміти.

Тор почав неквапно підводитися на задні лапи, а випроставшись на всі дев'ять футів зросту, — сів, наче дресирований собака, який робить стійку на задніх ногах. Передні ж лапи, масивні, обважнілі від мокрої грязюки, Тор тримав перед собою. Десять років він жив у цих горах — і ще жодного разу йому не траплявся такий запах.

¹ Бренді — міцні спиртні напої, що їх виготовляють із витриманих виноградних або плодово-ягідних спиртів.

Тор занепокоївся. Він сидів і чекав, поки запах поближчає; стане різкішим. Кудись ховатися у Тора й гадки не було. Ось він безстрашно звівся на весь велетенський зріст, і все його могутнє тіло було як намальоване на тлі довкілля.

Це був гризлі страховинних розмірів, і його ще не заношена червнева шуба вигравала на сонці брунатною, із золотавим лиском, барвою. Передні лапи ведмедя були чи не такі завгрубшки, як тулуб людини. З п'яти кігтів, що скидалися на леза ножів, три були з п'ять із половиною дюймів¹ завдовжки. Відбитки його лап, що залишилися на грязьовій поверхні, мали від кінчика до кінчика цілих п'ятнадцять дюймів. Цей гризлі був гладкий, як усі ведмеді; хутро його аж лисніло, а статура вражала могуттю. Очі в нього, як у всіх ведмедів, були невеликі, не більші від горіхів гікорі², а відстань між ними — дюймів з вісім. Його верхні ікла, загострені, немов кинджали, були завтовшки як великий палець людини, а могутні щелепи без надмірних зусиль перегризли шию оленя карібу.

До цієї хвилини Тор і гадки не мав, що на світі існують люди, й життя його нічим не відрізнялося від життів тисяч інших ведмедів. Як майже всі гризлі, він ніколи не вбивав тільки заради того, щоб убити. Полюючи, скажімо, на карібу, обирав собі одного оленя зі стада і об'їдав його до кісточки. Він був володарем тутешніх місць, але не деспотом. Закон, згідно з яким жив цей гризлі, проголошував: «Не чіпайте мене — і я не чіпатиму вас!». І тепер, коли він сидів по-соба-чому, вбираючи у ніздрі запах зайд, уся його поза мовби промовляла: не чіпайте мене!..

¹ Дю й м — одиниця довжини, яка дорівнює 2,54 см.

² Гі кор і — індіанська назва американського горіха, віддаленого родича горіха волоського. Інша назва цієї рослини — карія — має грецьке походження й означає «горішник».

Могутній одинак, не менш монументальний, аніж ті гори, що височіли проти неба, він і сам був як гора, що височіє посеред рівнини: висока, неприступна, нездоланна. Усе життя його минало серед гір: у горах він з'явився на світ, у горах виріс і змужнів. Він сам був часткою цих гір. Тут зародилась історія його племені, — й тут же, в цих горах, коли настане належна пора, вона тихо згасне. Та й узагалі, між ним і горами було таки чимало спільного. Донині він не стрічався у житті ні з чим таким, що могло б, з'явившись нізвідки, посперечатися з ним за його право володіння цими землями або ж засумніватись у його силі. Єдиними суперниками Тора були такі ж ведмеді, як він сам. Не раз, не два він сходився з отими супротивниками у відкритому бою не на життя, а на смерть. Якби йшлося про те, чи володітиме він і далі своїми просторами, Тор без вагань зійшовся б із ними в найлютішому герці, щоб відстояти своє право. І, поки не знайдеться суперника сильнішого, він і далі залишатиметься тут владикою, вершителем доль, а якщо знадобиться — то й безжальним гнобителем. Тор був нащадком роду, який споконвіку володів багатими долинами та зеленими схилами; сувереном усього живого, що бігало, стрибало та літало в тутешніх околицях. Він підкорив місцевих мешканців у відкритій боротьбі, не вдаючись ані до підступів, ані до інтриг. Хтось міг його ненавидіти, хтось — боятися; проте самому Торові були чужі ці почуття: він завжди грав у чесну гру. Так само було й тепер: гризлі сидів і, нітрохи не криючись, чекав незнайомих істот, які йшли сюди з низовини.

Поки його чутливий брунатний ніс вивчав повітря, ведмежий розум сколихнув якийсь прадавній спогад. Ба навіть не спогад — знання, що відкарбувалось у пам'яті предків тисячу поколінь тому, а з плином часу перетворилося на інстинкт. Тор, скільки жив, ще не чув того за-

паху, що лоскотав йому ніздрі, але він був уже майже певен, що нічого нового у ньому нема. Запах не будив у ньому жодних спогадів, не навівав думок про жодне знайоме створіння, — та гризлі уже не сумнівався: цей запах віщує загрозу!

Хвилини із десяти Тор сидів нерухомо, мов скульптура. Потім вітер повіяв у інший бік, і дивний запах послабшав, згодом і зовсім зник.

Тор нашорошив пласкі вушка. Повільно повернув масивну голову, щоби бачити зелений схил гори і невеличку терасу. Щойно з повітря зник той дивний запах, — і дихати стало приємніше, й він цілком забув про нього. Тор знову став на всі чотири лапи та продовжив полювання на гоферів.

Було у цьому полюванні щось смішне. Тор важив тисячу фунтів¹ — гірський гофер, який має завдовжки шість дюймів, важив шість унцій². Однак Тор міг завзято копати землю хоч годину, хоч дві, аби наприкінці розкопок упіймати гофера — маленького, гладкого — і ковтнути його, як пігулку. Для гризлі це був своєрідний десерт, такий собі ласий шматочок, і добряча третина Торових розкопок чи то навесні, чи то влітку припадала на пошуки гоферів.

Уподобавши собі нору на невеличкому пагорбі, де сховався гофер, він узявся розгрібати ґрунт, — неначе величезний пес, який ловить пацюка. За пів години, що минули у процесі розкопок, тільки раз чи двічі задирав морду, — однак той дивний, незнайомий запах, який спершу долинав з вітром, у повітрі більше не з'являвся.

¹ Фунт — міра ваги, яка дорівнює 453,6 г.

² Унція — 28,3 г.